

поети. Недосяжний ідеал вчених — Плятон. Плятон творив по мистецьки.

Мистецький вір — це форма, в якій автор виявляє свою душу. Душа — це духовий світ мистця як цілість і єдність. Вона обіймає і розум і всі ірраціональні елементи. Та цілість — це хаос поки мистецька творчість не оформить її у постаті літературного твору. Сума проявів духа, не вилита у відповідній формі — це тільки матеріал, а не твір мистецтва. В ділянці історії літератури спис подій, хоч би вони і були причиново пов'язані, не є мистецьким твором, коли вони не мають нічого спільного з душею автора, коли він тільки їх реєстратор. Тут треба ідейного пов'язання. Щойно провідна ідея надає критичним літературним мистецьким студіям — мистецьку вартість. І тією рисою відрізняється саме наукова творчість Богдана Лепкого, точніше „Історія Української Літератури“¹⁾ Ювилята.

До появи цієї двотомової історії українського письменства Богдана Лепкого були в нас три основні твори у тій царині: це писання Омеляна Огоновського, Миколи Петрова та Івана Франка. „Історія літератури руской“²⁾ Омеляна Огоновського важна як перша спроба систематично представити українську літературну творчість. „Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.“³⁾ Івана Франка — це сирий матеріал, це дуже корисний список літературного надбання. „Очерки історії української літератури“... Миколи Петрова також хибують: вони перш за все русофільські, починаються тільки з XVIII століття і пропускають усну словесність. „Начерк історії української літератури“ Богдана Лепкого це великий крок наперед.

Перша і основна риса цього твору — це відчуття, це серце поета, що горіє любов'ю творчості. Як для кожного письменника, так для Лепкого жити — це творити. Творити це давати щось зі себе. Жити, творити — це здійснювати якусь ідею. Яка ж ідея була Лепкому компасом при писанні його „Історії української літератури“? Українська Національна Ідея! Ціль твору Лепкого: доказати, що стара київська княжа Русь — це одно зі звен українського національного ланцюга, що між поодинокими добами української історії існує тривкий зв'язок і його найсильніший вислів — це староруське письменство. Ювилят побивав тут відому московську теорію Погодіна. Суть теорії Погодіна така: В часі татарських нападів корінне населення Київської Русі переселилося на Північ. Київську Русь згодом заселили пришельці з нинішньої Галичини і Волині. Колись була „Єдина“ Русь. Населення Києва було те саме, що й Московщини. Тому все староруське письменство — це творчість москалів! Історія української літератури Ювилята — це

¹⁾ Начерк історії української літератури. I. т. — 1904 р., II. т. в 1912; оба вид. в Коломиї. Друге справлене вид. з ілюстр., Київ — Ляйпціг 1923.

²⁾ Історія літератури руской. 6 т. Львів, 1887-94

³⁾ Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Львів 1910.

великий ревіндикаційний процес: його метою доказати, що староруське письменство — це по суті українське письменство!

Друга основна риса „Історії української літератури“ Лепкого це її синтетичний характер. Історію письменства автор розглядає на загальному історичному тлі Руси-України і з особливою увагою зазначає вплив Візантії. Ювілят один з перших на літературному полі пориває з необоснованими поглядами про шкідливість впливу Візантії на Україну і дає в загальних нарисах огляд візантійської літератури. Цей візантійський „ревізіонізм“ Ювілята — це один з дуже відрадних проявів українського культурного відродження, що почалося на Галицькій Землі з вступленням на митрополичий престіл Екск. Кир. Андрея Шептицького. Виразно кажемо: „культурного відродження“, бо культура це — всі прояви духа народу. В основах всякої культури стоїть релігія. Дальші вислови культури — це наука і мистецтво. „Ревізіонізм“, що почався у відношенні до Візантії на горі св. Юра в ділянці обрядово-релігійній, поширився на науку і мистецтво. Його вислів в науці, в історії літератури — це Ювілят, в історії мистецтва та мистецького впливу Візантії на Україну — це проф. Володимир Залозецький. В історичній, історіософічній і політично-суспільній ділянці подібні погляди висловив творець державницької школи в українській історіографії пок. В. Липинський та його ідейний ученик і політичний однодумець Др. Василь Кучабський.

Дальша позитивна риса діяльності Лепкого як історика українського письменства — це наскрізь своєрідне відношення до усної словесности. Ювілят всупереч дотепер прийнятим звичаям звязав її в одну цілість з писаною літературою, перевів її поділ по епохам і виділювані в той спосіб поодинокі її частини включив до письменства даних періодів української літератури. Через те усна словесність на тлі даної історичної епохи стає зрозуміла і не робить вражіння чогось відірваного, що так важко іноді читачеві із широкої громади звязати з дійсним життям.

І підхід Б. Лепкого до літературних творів з чуттям і його становище до усної словесности живо нагадують вказання теоретиків романтизму. Романтизм був у свій час поширений на Україні. Під впливом одного з його визначних теоретиків проф. харківського університету Кроненберга виховався відомий український історик Микола Костомарів.

З інших ідей твору Лепкого слід відмітити тільки для повноти картини ще дві: реалізм і демократизм. Але це була данина, яку Ювілят зложив ідейним поглядам, що тоді панували всеціло в українстві. Коли тільки почався український державницький рух, що вийшов з історичних дослідів бл. п. Вячеслава Липинського, Богдан Лепкий перший проводить його ідеї у своїх літературних творах. Захоплений книгою Липинського про полковника Кричевського пише низку патріотичних поезій, задуманий над теперішнім і будучим українського народу приходиться за Липинським до висновку, яке корисне під національним

оглядом було би обеднання старої української, спольщеної шляхти, що почала вертати до рідного народу з тими молодими, але не досить виробленими силами, що виходять з-під сільської стріхи. І збірка віршів п. з. „На маргінесах“ і повість „Під тихий вечір“ та інші історичні повісті Ювілята вказують, що демократизм, про який говориться в його історії письменства, це щось переходове, немов чуже і нав'язане з чужих піль на його творчість, що так ділає своєю могутньою хліборобською стихією.

„Історія української літератури“ Богдана Лепкого відіграла велику виховну роль. Учений тієї міри як проф. Степан Смаль-Стоцький казав, що навіть не счувся, коли зі Львова доїхав у Відень з книжкою Лепкого в руках. Але нетільки вчені оцінили її позитивні сторінки. Також і школа — учителі-педагоги поставилися до неї прихильно: здається Петро Карманський говорив, що його ученики доти знають українську літературу, доки її написав Богдан Лепкий — себто до останньої чверті XVI століття. Твір Лепкого вказував також дорогу новим дослідям. Спосіб досліджування усної словесности, введений в українську історію літератури Б. Лепким засвоїв Михайло Грушевський, що (побіч М. Возняка) впродовж останніх кількох років встиг видати частину широко задуманої історії українського письменства. Російські наукові круги, проти яких зверталася праця Лепкого своєю провідною думкою про єдність і безпереривність української історії, поставилися до неї нерадо як до суто української, але признали, що розділ про „Слово о полку Ігоревім“ доказує, що автор тут у себе в хаті наче домови хазяїн. Польський переклад „Слова о полку Ігоревім“ зі ^{М. Упом} ~~М. Упом~~ і поясненнями Ювілята удостоївся признання австрійського міністерства освіти у Відні, а пок. Іван Франко — критик дуже гострий — назвав його найкращим зі всіх дотеперішних і признав, що у деяких темних місцях він найбільше підходив до оригіналу! Цю саму думку виявили щодо перекладу Лепкого „Слова...“ також і чужинці: побіч поляків — чехи і серби. В. Горак свій чеський переклад з 1913 р. цього найціннішого пам'ятника літератури княжої Русі затитулював: „česky ohlav dle originalu, překlada Erbenova a rékného tlumačeni polského od Bohdana Lepkiho. Dr. Ivan Eriх свою працю п. з. „Slovo o Polku Igora hrvatsko-srpski i slovenacki prijevodi“ (Сараєво, 1930 р.) присвятив Ювілятові: „posveceno Prof. Bogdanu Lepkomu“.

Подібними рисами як „Історія укр. літератури“ відзначається і цілий ряд інших літературних нарисів Б. Лепкого, що наче доповнюють найновіші часи з історії українського письменства Ювілята, як знані й прегарно та влучно підхоплені характеристики укр. письменників в праці „Незабутні“ (Берлін 1922), як праця про Маркіяна Шашкевича (Коломия 1910), та збірка „Чим жива укр. література“ (Відень 1915) та ін. Дуже цікавим являється його нарис „Marja Konopnicka“, Szkie literacki (Sprawozd. wyższ. gimn. za r. 1898, Brzeżany 1898) та його „Ukraina“, zagys literatury, Podręcznik informacyjny (Warszawa-Kraków 1930), який

автор зладив для ознайомлення чужинців з укр. літературою¹). Останніми часами Ювилят готує книгу про польські переклади з Шевченка: вона вийде як окремий том „Записок Науков. Тов. ім. Шевченка.

Побіч цього не забудьмо, що Ювилят виконав величезну „чорну“ і дуже невдячну видавничу роботу: зредагував, пояснив у цінних вступках і примітках до яких 50 літературних творів²). На особливу згадку заслуговують великі 5 і 3 томові видання творів Шевченка. Ювилят дав також першу біографію знаменитого мистця української прози Марка Вовчка. Але це все ще не кінець. Таж Ювилят це сучасний матеріально незабезпечений інтелігент: для хліба більшість свого життя проводить спершу як гімназійний учитель і лектор української мови в краківському університеті, а згодом після війни як професор українського письменства у найстаршому польському науковому угонщиці — „Alma Mater Jagiellonensis Cracoviae“. Скільки енергій, скільки нервів, серця і думок пішло у тій праці на щоденному варстаті! Скільки думок і почувань зродив своїм словом Ювилят як гімназійний учитель і університетський професор у своїх учнів і слухачів!

Нинішні часи такі горді „на фізичне винищування“ і „грубу силу“ легковажать справи духа та його подвижників — творців і лицарів Ідеї. Людей, що займаються духовим, нематеріальним „реалісти“ вважають „непродуктивними“! Диво дивне: тільки після так. „непродуктивних“ як Богдан Лепкий остається три-

вала спадщина

Ювиля

з і

X.

Здалека і зблизька.

Зміст: Союз: — Гітлер — Папен. — Зовнішня чи внутрішня війна? — Побороти розклад! — Фундаменти сили німецького народу. — Страх перед... монархізмом. — „Pałac Paryż“ — Дещо про хліборобів і хліборобську ідеологію. — Демократія, більшовизм, націоналізм. — Перші „виступи“ урбаністики. — Хліборобська стихія в Богдана Лепкого. — В. Липинський і Б. Лепкий. — Трагедія української здекласованої інтелігенції. — Історичні повісті Б. Лепкого. — Універсалистичні риси в творчості Лепкого.

Гітлер — канцлером Німеччини. Малярський челядник — канцлером! Гітлер і Бісмарк! „Homo novissimus“ і расовий пруський юнкер. Гітлер — канцлер. І Бісмарк канцлер. Бісмарк — ми-

¹) Виказ наукових праць Б. Лепкого, що вийшли окремими книжками, гл. в „Матеріяли до бібліогр. Б. Лепкого“ в цім числі стр.94—5. Там очевидно не вказано цілого ряду статей Ювилята, розсипаних по укр. виданнях влючно до останньої про Тараса Шевченка в 1. ч. Визволення України“ Варшава 1933.

²) Виказ зредагованих ним книжок гл. вступ до статті: „Матеріяли до бібліогр. Б. Лепкого“ в цім числі стр. 91—2.